

Svatopluk Čech: Modlitby k Neznámému

„Kritika má s vámi zacházet, budiž jakékoli vaše jméno a jakýkoli váš věk, jako kdyby čtyři tisíce let přešlo přes váš hrob.“

Ernest Hello

Kdybych byl měl pochyby o tom, je-li p. Svatoopluk Čech dobrý, rozumný a ušlechtilý člověk, tato kniha jeho musila by mi je vyvrátit nadobro a od kořene. Každý si formuje Boha svého ze sebe a podle sebe, a Bůh Sv. Čecha — nevím, proč mu říká Neznámé — je Bůh venkoncem jasný, klidný, ušlechtilý — ale i, bohužel, povrchní.

Řekl jsem, že nevím, proč p. Čech svého Boha nazývá módně Neznámým. Nevím, nechápu to proto, poněvadž toto Neznámé je mu v nejdůležitějších a nejrozhodnějších bodech úplně známé, jasné a jisté. Tak není mu na př. ani dost malé pochyby o tom, že člověk cítí v nitru hlas, který nás vede jednat ve smyslu a po plánu toho Neznáma:

Ví, proč nám bytí zdroj i metu skryla,
ví, proč nám dává nést i zlo a muku,
zná skrytý soulad zemských nesouzvuků —
Nuž, jí se klidně, důvěřivě vzdej,
kam v nitru tvém ti káže, za ní spěj!

Str. 53.

Není mu dále nejmenší pochyby o tom, že svět je nejlepší a nejkrásnější, všechno v něm že pracuje k vyšší jednotě a harmonii, všechnen rozpor a nelad že jest jen zdánlivý:

Teď rozumím, co pějí sosny, buky,
pod nimiž kráčím. Dilec přírody
jak ony, touhu cítím, s jejich zvuky

svým lidským hlasem zapět do shody:
Buď, moci neznámá, dík Tobě vřelý!
Dík za svět plný krásy, díky zaň!

Str. 53.

A jinde:

Tys ve všem kolkolem: Tys v lesních zvonců kráse
i v slávě ledovců a v hrůze propastí,
i v tom co člověku jen ohydností zdá se,
však celku krásného je nutnou součástí.

Str. 19.

Jinde (na str. 44) je svět Čechovi „veliká báseň“, jež „v celek božsky krásný skládá květ lilije i ropuchu“.

A na tomto venkoncem krásném a dobrém světě může být člověk tedy snadno šťasten. Potřebuje plnit jen několik předpisů, z nichž nejdůležitější jsou Čechovi asi pracovat poctivě, důvěřovat v lásku boží, zajít si občas do přírody, která prý je svou krásou a velebou nejlepším návodem k utušení a postižení Boha (*Lesní žalm*, 42 a n.), a plnit *skutkem*, nejen slovem náboženství Kristovo (*Vánoční*, 116.), neboť všecka bída světa pochází beztoho jen z toho, že z ducha učení Kristova zbylo schema, pouhá formulka, že duch, „slovo prosté, vroucí, živé, jež se z velké duše lilo“, vyvětralo a ztratilo svůj smysl, scvrklo se na ritus a formu (*Slovo 7*.)

Na počátku slovo bylo
a jen pouhé slovo zbylo.

Tolik důležitých věcí ví p. Čech o příčině a smyslu tohoto světa — proč tedy mluvit o Neznámém? Jaképak Neznámé, když Čech ví jistě, že Neznámé to je Láska, to že je podstata a zákon jeho.

— — — — —
mé já, můj původ, skon — vše v jakés cizí dlani,
jež očím skryta mým a po níž marné ptaní;

nuž, mlčky, s důvěrou jí sebe všecek vzdám,
v ten taj, ať jakkoli jej mluva zve neb zvala:

— Bůh, bozi, Jahve, Allah —

vše lidská pouze hláska.

Jen věřím, že on láska,

zdroj lásky všeliké a věčná láska sám Str. 20.

— — — — —
V ty taje lidský nepronikne duch
a zve-li ten jej Příroda, ten Bůh,
ten jinak: vše to prázdná pouze hláska —

Jen vím: že jest, a věřím: že jest láska. Str. 53.

Nuže, myslím, že to úplně stačí věřit v naprostou existenci jednoho svrchovaného zákona, ústředního, jemuž všecko podléhá a z něhož lze všecko ostatní dedukovat. „Neznámo“ Svat. Čecha je pak pouhé slovo. Jaképak Neznámo, když s touto jedinou záhadou skutečnou, s vlastním problémem teleologickým je Čech úplně hotov, když si jej rozřešil vírou? Čech věří prostě, a to vírou neobvyčejně *pokojnou, klidnou a rozumnou*. Není horečky, není děsu, strachu a hrůzy, není pochyb a sporů v jeho víře. Charakteristické pro tento pokojný, usedlý cit, řekl bych, je báseň *Zpověď* (str. 108). Básník žaluje a vyznává na sebe mnoho vin a hříchů, z nichž nejseriosnější a jádro všeho ostatního je, myslím, *indiferentismus* (111).

Já ve svém šiku bojovník byl chabý,
já mlčel tam, kde měl jsem veto hřmít,
zřel nečinně, kde utištěn byl slabý,
kde měl jsem zdvihnout proti křivdě štít.
Boj — pravda — nedůstojný, boj náš denní
za tretu, osoby — z té vřavy ven! —;
však já i tam, kde zvalo přesvědčení,
bych za ně bouřím všem se vydal v plen,
krok stranou od klopotné srážky šina,
jsem pohodlný volil klid. — Má vina!

Ale nakonec odpouští si všecko, poněvadž prý — on za to vlastně nemůže — koho Bůh predestinoval k hříchu — všechno marné. Konec konců hřešil tedy v člověku — vlastně Bůh.

Ty víš, proč zakalil jsi moje zory,
ty ke zdroji až stíháš vášně proud,
víš zprědu vždy, jak skončí nitra spory,
tys neomylný od věčnosti soud
a víš, kam zaletí ta jiskra malá,
jež tebou vznikla, láska neskonalá. Str. 114.

Jak vidět, není p. Čech fatalismu daleko. Jinému věřícímu člověku by bylo z takového názoru k smrti úzko, ale p. Čech bere jej velmi pokojně. Jeho Bůh je vůbec Bůh pokojných a usedlých — horečku, která zmítala Pascalem, by sotva pochopil.

A ještě něco: Bůh povrečních. Myslím to takto. Věřim-li v Boha, je strašný můj problém ten: vyložit, jak zlo, bída a hřích dostaly se na svět, co tu mají dělat, jaký je jich smysl a účel. Bůh sama láska, samo dobro — a přece na světě tolik tmy, hříchu, zla fyzického i mravního. To je problém *ospravedlnění Boha theodicey*. Přes něj nemůže přejít nikdo, kdo vůbec má oči k vidění. Protože nikdo nemůže nevidět na světě zla.

Ale přechází přes něj ku podivu snadně a pohodlně Svatopluk Čech. Neuznává vůbec zla a špatnosti na světě. Svět je mu krásný, bez vady, jak jsem ukázal. Zlo a bída nemá u něho žádné existence reálné — jsou jen dialektickou formulí ke konstrukci Boha. *Bůh* p. Čechův (str. 17) je docela Bůh *spinozovský a hegelovský*. Jako Spinoza bojí se Boha vůbec určit, bojí se říci i o něm, že je jeden (již to je mu omezení, a tedy popření), stejně Svatopluk Čech po jeho stopách:

Tys v tajné oblasti, již lidské vše je cizí,
kde zlo i dobro mizí,
kde pojmy vše se trátí,
jež pro člověka platí —
tam teprv začátek má tvoje skrytá říš. Str. 18.

Tak v pátem díle, sedmnácté větě píše Spinoza: „Bůh je prost vši trpnosti a není dojmán žádným afektem libosti nebo nelibosti“, a v dodatku: „Bůh nemiluje a nenávidí vlastně nikoho.“ — Ale s názorem tímto dá se těžko srovnat celá řada jiných míst v knize, kde Bůh je pojímán více méně antropomorfsky.

Tomuto spinozovskému, hegelovskému optimismu jsme dnes však co možno nejdále, je nám dnes v jádře cizí. Prohlédáme ho jako pohodlnou dialektickou hru, vidíme, že ta velikolepá jednota a to chválené usmíření všeho je pouze — ve slovech. Vidíme svět roztrženější, věci příkřeji proti sobě postavené, a ta nelidská nebo nadlidská harmonie, jakou vidíme s deseti tisíc metrů abstraktní výše, nám zní jako výsměšek. Je to mrtvá abstrakce, falešná idealita. Jsme reálnější, bolavější. Bolest je nám přílišnou realitou, než abychom ji dovedli vyléčit slovy o harmonii, jakou dává prý i tato bolest v jednotné notě koncertu Boha.

Ty, z hlasů země všech, všech jásoťů a stonů,
sám stále chvalo zpěv si skládáš hřímavý,
z té valné stupnice všech blahých, strastných tónů
od prvních děcka slov po těžký chrapot skonu,
v níž všechny zlozvuky, i kletby, blasfemie,
pro Tebe splývají v proud jedné harmonie,
jak s výše vřava měst ve snivý moře šum. Str. 20.

Nám takovýto koncept Boha docela nevyhovuje. Takový Bůh vypadá nám příliš pohodlně a, abych řekl celé slovo, sobecky obmezeně.

Mluví se stále více o náboženské renesanci, o metafysickém novoidealismu. Kniha Čechova chtěla patrně říci do ní své rozhodné slovo. Vyložil jsem však, proč soudím, že jím ve skutečnosti není. *Vychází ze stanoviska příliš pohodlného a snadného a zůstává stát již tam, odkud by se teprve mělo vyjít.* Stanovisko jeho není a nemůže být dnes stanoviskem dnešní naší potřeby náboženské. Ta stojí na stanovisku právě opačném knize Čechově. Cítíme svět příliš nelogický, bídný, bolavý,

zlý a špatný a proto — *hledáme* Boha. Jdeme cestou právě opačnou Čechově. Nám je Bůh skutečně *Neznámé*, které *nenalezáme* nikde *hotové*. My *hledáme* Boha na jiných stezkách. Chceme, aby se *zrodil*, aby se *šířil* a *lilil* — nám není hotový. Nám není tou *neutrální harmonií* jako Svatopluku Čechovi. Nám není Bohem pohodlných a klidných. My nechápeme, že tak klidně lze o něm psát, tak neutrálně o něm psát, že se to může všem stranám a všem směrům líbit, že to uspokojí i liberály i konservativce, i klerikály i svobodomyšlníky, theisty i deisty.

Kniha o Bohu, skutečných Modliteb k *Neznámému*, musila by být myslím jiná: prudká, napjatá, zapálená, horečná, *hledající* skutečně. Musilo by tam jít básníku o *svého* Boha — ne o Boha všech a pro všechny.

Zbývá mně promluvit o *umělecké* stránce knihy Čechovy. Mnoho zajímavých poznámek by se tu dalo říci o poměru verše Čechova k verši dnešní mladé generace naší. Čechova dikce je neobyčejně široká, ale i neobyčejně — prázdná. Má *široký dech*, hymnický, široko rozlitý tón, který v mladé generaci vymizel skoro úplně a brzy bude pokládán za předpotopní, dnes vymřelý druh. Ale verš jeho je hrubý, nevypracovaný, nemá *nervů pružnosti, odlišenosti*, celé té složité struktury, toho bleskového fluida. Vypadá mdle vedle nejlepších veršů mladých. Nemá obrazů vonných, nových, sevřených, nemá nového smělého bodavého slovníku, nemá ostrých kontur, leptané linie, náladové sugestivnosti. Užívá často slov a vět, s nimiž jsme se zvykli setkávat již jen v úvodnicích nebo článkách novinářských.

Celkem je to dikce a forma příznačná ideám této knihy: neutrální harmonie, široká sice, ale necharakteristická, neindividuální.